

UDK 94 (497.15) (049.3)

Emir Filipović

VLASTELA ILIRSKOG GRBOVNIKA¹**THE NOBILITY OF THE ILLYRIAN ARMORIAL****Sažetak**

Tekst je prikaz knjige Srđana Rudića, Vlastela ilirskog grbovnika, Istorijски институт, Посебна издања, књ. 52, Београд, 2006, стр. 387, која се бави питањима чувеног Ilirskog grbovnika i plemićkih porodica zastupljenih u њему.

Кључне ријечи: heraldika, grb, ilirski grbovnik, porodica Ohmučević

Summary

This text is a review of the book by Srđan Rudić, The Nobility of the Illyric Coat of Arms, Institute of History, Monographs, Vol. 52, Belgrade, 2006, pp. 387, which deals with the subject of the famous Illyrian Armorial and the noble families represented in it.

Key words: heraldry, coat-of-arms, Illyrian Armorial, Ohmučević family

Knjiga dr. Srđana Rudića, naučnog saradnika *Istorijskog instituta SANU u Beogradu*, predstavlja jedno od važnijih ostvarenja u skupini od nekoliko djela posvećenih heraldičkoj problematici koja su u protekloj deceniji objavljena u Srbiji.² Pored knjige sabranih

¹ kod našeg naslova, a u fusnoti Srđan Rudić, Vlastela ilirskog grbovnika, Istorijски институт, Посебна издања, књ. 52, Београд, 2006.

² I sam autor ove knjige ima dva zapažena rada objavljena o ovoj temi, Srđan Rudić: "Породица Пикјеломеновић и Илирски грбовник", *Istorijски*

radova najboljeg poznavaoца južnoslavenske heraldike Aleksandra Solovjeva, objavljene 2000. godine,³ nedavno je u Beogradu promoviran i fototipski pretisak jednog ilirskog grbovnika u nauci poznatog kao *Beogradski grbovnik II*.⁴ Uporedo s ovim zbornikom grbova, štampana je i studija Aleksandra Palavestre koja predstavlja važnu kariku u lancu izučavanja fenomena ilirske heraldike.⁵

U tom nizu knjiga i djelo Srđana Rudića predstavlja bitnu sponu. To je ustvari proširen i dopunjen tekst njegovog magistarskog rada branjenog na Filozofskom fakultetu u Beogradu oktobra 2000. godine. U njemu je autor, koristeći se dostupnom izvornom građom kao i obiljem historiografske literature, pokušao, i velikim dijelom uspio, razjasniti jedno od najinteresantnijih i najkompleksnijih pitanja vezanih za problem Ilirskog grbovnika – pitanje njegovih porodica. Naime, Rudić je u svojoj studiji predstavio i prikazao najvažnije podatke o 141 *plemićkoj* porodici, koliko pretpostavlja da ih je moralo biti u izgubljenom originalnom primjerku grbovnika. Do ove brojke je došao na osnovu iscrpne analize mnogih njegovih prepisa, zaključujući da se original sastojao od 10 zemaljskih i 141 porodičnog grba. Za jedan dio ovih znamenja se pouzdano može tvrditi da su autentični, jer su osvjedočeni i u ranijim izvorima, dok je drugi dio, po svemu sudeći, izmišljen s jasno određenim ciljem promoviranja pojedinih porodica.

Cjelokupna studija je strukturalno podijeljena u sedam poglavlja, od kojih je prvo posvećeno historijatu istraživanja ilirskih grbovnika i proučavanju ilirske heraldike. U njemu autor predstavlja najvažnije

Часопис, књ. XLVII (2000), Београд, 2002, 77-87; Isti: „Reip(ublicae) Ragusi(nae) eusq(ue) optimatum insignia – Зборник знамења дубровачких породица“, *Историјски Часопис*, књ. LIII (2006), Београд 2006, 173-194.

³ Александар Соловјев: *Историја српског грба и други хералдички радови* (приредио Александар Палавестра), Правни факултет у Београду/ АИЗ Досије, Београд, 2000.

⁴ *Београдски грбовник II* (приређивачи: Душан Мрђеновић, Александар Палавестра, Вељко Топаловић), Музеј примењене уметности, Београд, 2006. О овом грбовнику је prethodno pisala Загорка Јанц: „Непознати грбовник породице Охмучевића“, *Зборник Музеја примењене уметности* 8, Београд, 1962, 61-74.

⁵ Александар Палавестра: *Београдски грбовник II и илirsка хералдика* (превод Тамара Родвел Јовановић), Музеј примењене уметности – АИЗ Досије, Београд, 2006.

radove napisane na tu temu, kao i mišljenja istraživača koji su se njome bavili, ističući da ilirski grbovnici od svoga nastanka krajem 16. stoljeća pa sve do današnjih dana pobuđuju nesmanjeno interesiranje kako stručnjaka tako i šire javnosti. Taj podatak ilustrativno govori u prilog njegovoj tezi da je značaj Ilirskog grbovnika za balkanske narode i u današnjem vremenu *nemjerljiv*. Autorov osvrt na izvore i literaturu predstavlja vrijedan doprinos razumijevanju izuzetno kompliciranog problema ilirske heraldike jer se njegovim preglednim izlaganjem dobija jasnija slika o tokovima i rezultatima historijskih istraživanja postignutih na ovom polju. Posebnu prednost predstavlja i činjenica da Rudić, pored suhih informacija o bibliografskim jedinicama, navodi i obrazlaže mišljenja drugih autora, pri čemu pokazuje da je dobro savladao ključne historiografske probleme o ovom pitanju. Rudić također napominje da se u historiografiji naročito veliki značaj pridavao Fojničkom grbovniku jer se dugo vremena mislilo da predstavlja original, ili barem najstariji sačuvani primjerak jednog ilirskog grbovnika.⁶ Na kraju ovog poglavlja autor se u kraćim crtama osvrnuo i na upotrebu i pisanje o grbovniku u političke svrhe.

U drugom poglavlju svoje knjige Rudić piše o vezama ilirske heraldike i Ohmučevića, te o političkom i društvenom okruženju u kojem je djelovala ova porodica, porijeklom iz Slanog kod Dubrovnika, za koju se smatra da je inicirala pojavu ovog heraldičkog fenomena. Posebna pažnja posvećena je pokušaju rekonstrukcije najvažnijih detalja iz života najistaknutijeg člana porodice Ohmučević, *Petra Iveljinog*, koji je u 16. stoljeću stupio u službu španskog kralja, nakon čega je bio poznatiji pod imenom *Don Pedro*. Kao izuzetno sposoban moreplovac, Petar se istakao prilikom osvajanja Portugala 1580. godine, a poduzimao je i niz ekspedicija u Ameriku, zbog čega je bio prozvan generalnim kapetanom Indija. Iako je bio uspješan i ambiciozan, Petru je nedostajalo formalno plemstvo da bi bio u mogućnosti stupiti u red jednog od

⁶ Usp. Dubravko Lovrenović: „Fojnički grbovnik, ilirska heraldika i bosansko srednjovjekovlje“, *Bosna Franciscana*, br. 21, god. XII, Sarajevo, 2004, 172-202.

španskih viteških redova. Kako nije mogao autentičnim dokumentima utvrditi svoje plemićko porijeklo, odlučio se na falsificiranje jednog zbornika grbova u kojem bi, pored poznatih bosanskih i južnoslavenskih plemića, bila zastupljena i njegova porodica. Ovaj grbovnik, pomoću kojeg je Petar Ohmučević dokazao svoje plemstvo, ustvari je čuveni izgubljeni prototip svih ostalih ilirskih grbovnika koji su se u velikom broju počeli javljati s kraja 16. stoljeća, i koji su nesmanjenim intenzitetom prepisivani i dorađivani sve do konca 18. stoljeća.

Treće poglavlje sadržajno se odnosi na izvore ilirske heraldike, to jest djela heraldičkog karaktera štampana prije pojave prvog grbovnika na osnovu kojeg su falsifikatori crpili svoja saznanja o južnoslavenskoj heraldici. Ovo je ustvari skromni autorov pokušaj da se udalji od dosadašnjeg stupnja informiranosti nauke o ovom pitanju. Međutim, uredno sabrani podaci o djelima za koja se smatra da su izvršila utjecaj na sadržaj Ilirskog grbovnika skladno se uklapaju u okvire koje je autor postavio prilikom njegove historio-grafske obrade. Kao posebnu mogućnost Rudić ističe da je neki danas izgubljeni grbovnik bosanskog plemstva poslužio kao uzor po kojem su pojedine porodice uvrštavane u konačnu redakciju Ilirskog grbovnika.

Broj i međusobni odnos prepisa grbovnika predmet su istraživanja četvrtog poglavlja, u kojem je Rudić u razmatranje uzeo svih 29 poznatih zbornika grbova detaljno opisavši svaki pojedinačno. Problematičnost ovakvog pristupa ogleda se najbolje u činjenici da je većina grbovnika rasuta po mnogobrojnim evropskim arhivama i bibliotekama, te da ih je samo manji broj preštampan u novije vrijeme.⁷ Ovo je znatno otežavalo rad stručnjacima koji nisu imali originale u svojim rukama, te su često, na osnovu

⁷ Pored pominjanog Beogradskog grbovnika II, na našim prostorima su do sada štampani samo pretisci Fojničkog (Novinsko-izdavačko preduzeće "Oslobođenje", Sarajevo, 1972; I Rabić, Sarajevo, 2005.2) i Korjenić-Neorićevog grbovnika (u: Ivo Banac: Grbovi, biljezi identiteta, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1991). Pored ovih zbornika grbova, u Engleskoj je objavljena i elektronska verzija tzv. Londonskog grbovnika koji se čuva u Londonskom društvu antikvara (Society of Antiquaries of London), i kojeg je detaljnije obradio John Archibald Goodall: "An Illyrian Armorial in the Society's Collection", The Antiquaries Journal, vol. 75, London, 1995, 255-310.

rezultata drugih istraživača, samo površno sudili o njihovim karakteristikama.

Najopširniji i najvrjedniji dio knjige posvećen je identifikaciji 141 porodice Ilirskog grbovnika, pri čemu je autor na osnovu objavljenih izvora i historiografske literature nastojao pružiti najosnovnije i najobjektivnije podatke pojedinačno o svakoj, poredavši ih azbučnim redom. Ovdje je važno istaći da je sumnja koju je Rudić izrazio u pogledu ispravnosti naslova djela *Vlastela Ilirskog grbovnika* uglavnom opravdana, jer sve porodice zastupljene u ovom zborniku grbova nisu nužno bile i vlasteoske. Strukturu ovog poglavlja u velikoj mjeri opterećuje i činjenica da su pobrojane porodice djelovale u različitim vremenskim periodima i na jednom širem geografskom području. Unatoč tome, cijeli pregled, koji zauzima oko 170 stranica (93-259), obiluje mnoštvom informacija i predstavlja vrijedan istraživački napor da se svi dostupni podaci objedine na jednom mjestu. Međutim, u ovom poslu autor je neminovno nailazio na mnoštvo poteškoća jer za neke porodice koje se nalaze u grbovniku uopće nije uspio pronaći potrebne historijske podatke, a poseban problem je predstavljala i činjenica da njihov sastav nije bio jednak u svim prepisima Ilirskog grbovnika. Ne treba posebno naglašavati da se u obilju podataka autoru neminovno potkrala pokoja manja greška ili propust, koji ipak ne umanjuju kvalitet cijele studije.

Posljednje poglavlje ove izuzetno zanimljive knjige nosi naslov *Ideologija Ilirskog grbovnika*. U njemu autor ističe da je grbovnik sastavljen tako da bi pokazao značaj i plemenito porijeklo porodice Ohmučević, ali i da je kasnije dobio jednu sasvim drugu dimenziju. Naime, uporedo sa isticanjem svoje porodice, sastavljači grbovnika iskoristili su ga kako bi kroz njega promovirali određene političke ideje i vjerovanja koja su u to vrijeme bila veoma aktualna. Stoga je grbovnik poslužio kao podstrek svima koji su se nadali brzom oslobođenju Balkanskog poluotoka od Osmanlija jer ih je podsjetio na stara carstva i slavu nekadašnjih slavenskih država. U grbovniku se osjeća jasno izražena ilirska odnosno sveslavenska ideja, koja se kao crvena nit provlači kroz sve njegove prepise, i one starije kao i one mlađe.

Na samom kraju knjige nalaze se i zaključak, te rezime na engleskom jeziku, kao i tri priloga koja dodatno ilustriraju najosnovnije autorove postavke iznesene u samom djelu. U prvom prilogu autor donosi kraću pjesmu naslovljenu *Pisma od Stipana Kristića i njegovih svatova* preuzetu iz *Razgovora ugodnog naroda slovinskog* fra Andrije Kačića-Miošića, u kojoj se, uz teritorijalnu odrednicu, spominje i najveći dio vlastele koja je prisutna u grbovniku. Drugi prilog je dio rukopisa nepoznatog autora iz 1774. godine koji je napisao *Kratki opis Zete i Crne Gore*, i u kojem se donosi spisak starih plemićkih porodica prepisan iz jedne knjige koja se tada nalazila u Dubrovniku. Treći prilog se razlikuje od prva dva i predstavlja uporednu tabelu u kojoj je autor predstavio razne oblike pisanja prezimena u četiri prepisa Ilirskog grbovnika, Korjenić-Neorićevom, Beogradskom II, Londonskom i Fojničkom grbovniku.⁸

Autor je svoje djelo nastojao ukrasiti i s nekoliko lijepih ilustracija koje omogućuju lakše praćenje teksta o pojedinim porodicama i njihovim grbovima. Važno je, doduše, napomenuti da se on ne osvrće previše na heraldičku analizu samih simbola, te ne raspravlja o autentičnosti i porijeklu pojedinih grbova, što bi sigurno morao biti zadatak jedne posebne studije koja bi u cijelosti bila posvećena ovom problemu. Unatoč tome, a i s obzirom na širinu tematskog okvira, kao i na objektivne teškoće na koje je mogao naići prilikom pisanja svoje studije, knjiga Srđana Rudića predstavlja koristan priručnik i izuzetan prilog poznavanju ilirske heraldike, koja se i ovaj put pokazala kao izuzetno zahvalna materija za istraživanje. Iako je autor u razmatranje uzeo samo porodice za koje je smatrao da su se nalazile u izgubljenom protografu, ipak moramo konstatirati da se svojom studijom Rudić najviše približio metodi izučavanja Ilirskog grbovnika koju je još davne 1899. godine predložio Ćiro Truhelka – *list po list, grb po grb*.⁹

⁸ Slična tabela se nalazi i u radu Seida M. Traljića “Palinićev Bosanski zbornik“, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Vol. I, Zagreb, 1954, 169-187, s tim da je on uporedno predstavio Korjenić-Neorićev, Palinićev, Fojnički, tzv. Sarakin i grbovnik Bosnić-Kevešić.

⁹ Ćiro Truhelka: „Ko je bio slikar Fojničkog grbovnika?“, Glasnik Zemaljskog muzeja, god. I, knj. II, Sarajevo, 1889, 86-90. (Njemački prijevod ovog rada objavljen je u: Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina, Band II, Wien, 1894, 337-341).

Literatura

- Banac, Ivo: *Grbovi, biljezi identiteta*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1991.

- *Београдски грбовник II* (приређивачи: Душан Мрђеновић, Александар Палавестра, Вељко Топаловић), Музеј примењене уметности, Београд, 2006.

- *Fojnički grbovnik*, Novinsko-izdavačko preduzeće „Oslobođenje“, Sarajevo, 1972.¹

- *Fojnički grbovnik*, Rabic, Sarajevo, 2005.²

- Goodall, John Archibald: „An Illyrian Armorial in the Society’s Collection“, *The Antiquaries Journal*, vol. 75, London, 1995, 255-310.

- Јанц, Загорка: „Непознати грбовник породице Охмучевића“, *Зборник Музеја примењене уметности* 8, Београд, 1962, 61-74.

- Lovrenović, Dubravko: „Fojnički grbovnik, ilirska heraldika i bosansko srednjovjekovlje“, *Bosna Franciscana*, br. 21, god. XII, Sarajevo, 2004, 172-202.

- Палавестра, Александар: *Београдски грбовник II и илирска хералдика* (превод Тамара Родвел Јовановић), Музеј примењене уметности – АИЗ Досије, Београд, 2006.

- Рудић, Срђан: „Породица Пикјеломеновић и Илирски грбовник“, *Историјски Часопис*, књ. XLVII (2000), Београд, 2002, 77-87.

- Рудић, Срђан: „Reip(ublica)e Ragusi(nae) eusq(ue) optimatum insignia – Зборник знамења дубровачких породица“, *Историјски Часопис*, књ. LIII (2006), Београд, 2006, 173-194.

- Соловјев, Александар: *Историја српског грба и други хералдички радови* (приредио Александар Палавестра), Правни факултет у Београду/АИЗ Досије, Београд, 2000.

- Traljić, Seid M: „Palinićev Bosanski zbornik“, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. I, Zagreb, 1954, 169-187.

- Truhelka, Ćiro: „Ko je bio slikar Fojničkog grbovnika?“, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, god. I, knj. II, Sarajevo, 1889, 86-90.